DESPRE ANALIZA LIMBII ŞI A STILULUI UNEI OPERE LITERARE

DE

GH. BULGĂR

Orice operă literară, în principiu, se caracterizează prin anumite particularităţi de limbă şi printr'un stil specific autorului. O analiză a limbii şi a stilului se îndreaptă tocmai spre ce e original şi nou în limba operei literare. Valoarea expresivă a stilului literar nu poate fi pusă în lumină pe deplin dacă nu indicăm aspectele caracteristice ale vocabularului, gramaticii, ale construcţiilor şi înlănţuirii gândirii prin imagini poetice. Dacă luăm în considerare că limba operelor literare este o treaptă superioară de folosire a limbii vorbite, mai cuprinzătoare decât limba literară propriu zisă pentrucă ea recurge la întregul tezaur — la fondul activ (vocabularul în circulaţie actuală), dar şi la cel pasiv (arhaisme, regionalisme etc.) — al limbii, pentru a face din ea instrumentul de exprimare artistică a celor mai subtile idei şi a celor mai plastice imagini, analiza limbii şi a stilului unei opere capătă o însemnătate şi un scop practic evident, pentrucă cercetează modul de întrebuinţare a vocabularului şi a gramaticii puse în slujba exprimării artistice.

Este adevărat că analiza limbii are de obicei un înţeles larg: ea cuprinde în sfera cercetării tot ceea ce e original şi specific autorului ca vocabular, sintaxă, imagini şi construcţii stilistice noi. Nu trebuie însă confundată analiza limbii cu analiza stilului, deşi ele sunt în corelaţie una cu alta şi adesea merg mână în mână. Putem face observaţii precise şi indiscutabile privind limba unei opere, dar, de cele mai multe ori, aprecierile de stil izvorăsc din înţelegerea justă şi aprofundarea temeinică a procesului de prelucrare creatoare a limbii vorbite. Cercetarea limbii şi a stilului duc în comun la studiul resurselor limbii. Privind comparativ limba comună, limba literară şi limba operelor literare, o operă realizată e o sinteză a unor variate forme expresive din

BDD-A10194 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:22 UTC)

limbă şi o ilustrare plastică, cu ajutorul stilului, a ideilor, a conţinutului operei respective. Stilul literar folosit de scriitori e mai bogat decât limba literară obişnuită pentrucă reflectă aportul personal, artistic al creatorului.

În procesul de creaţie literară, scriitorul e preocupat de nuanţele variate care rezidă în vocabular sau pot apărea în construcţiile gramaticale folosite. Felul în care el le pune în valoare constituie nota distinctivă a contribuţiei artistice la progresul limbii literare.

Analiza limbii şi a stilului literar trebuie să facă deosebirea între *înţelesul* şi *semnificaţia cuvintelor*. Înţelesul corespunde noţiunii obişnuite, imaginii de care se leagă cuvântul; semnificaţia variază după asocierea în care e plasat cuvântul. Fără îndoială că orice operă literară lucrează cu vocabularul limbii comune, pornind dela înţelesul obişnuit al cuvintelor, fără de care nu e posibilă comunicarea ideilor. Limba şi stilul unui opere literare se desvoltă şi capătă valoare proprie în procesul de îmbogăţire aproape la infinit a semnificaţiei cuvintelor.

Dela *înţelesul* comun al cuvintelor la *semnificaţia* lor poetică e drumul parcurs de creator, dela materialul brut la forma artistică sugestivă, capabilă să provoace unele stări afective caracteristice. În aceasta constă opera de îmbogăţire a limbii — contribuţia scriitorului la desvoltarea capacităţii expresive a vocabularului şi a gramaticii.

În munca sa artistică, scriitorul foarte adesea e pus în situaţia de a nu găsi suficient de expresive şi de bogate cuvintele limbii comune. Convenţionalul şi calapodul sunt incompatibile cu exprimarea poetică a unui conţinut de idei care — pentru a fi redat plastic — cere un stil propriu. Pentru scriitor nu e suficient să poată *comunica* un adevăr sau o experienţă concretă, ci el trebuie să *îmbogăţească*, să *impresioneze* prin conţinutul afectiv nou sensibilitatea cititorului.

Limba, cu vocabularul şi gramatica ei, e un factor de *înţelegere* între membrii societăţii. Stilul, pe care-l modelează scriitorul cu ajutorul semnificaţiei, a asocierii originale a elementelor limbii, e elementul de *deosebire* între autor şi autor, între genuri literare, între conţinuturi diverse. În analiza limbii şi a stilului, operaţia de cercetare urcă dela treapta comunicării la aceea a influenţării afective prin scris.

Analiza literară a unei opere nu trebuie ruptă de conţinutul de idei. Între fond şi formă există o interdependenţă logică strânsă. Organizarea conştientă, artistică a conţinutului de idei şi, în strânsă legătură cu aceasta, a materialului lingvistic expresiv e dominată atât de intenţia, cât şi de concepţia de viaţă a scriitorului. Creatorul — poet ori prozator — aplică de fapt într'o operă artistică principiul cunoscut că «literatura este gândirea în imagini». Clasicii noştri s'au distins tocmai printr'o aplicare constructivă a acestui principiu, folosind în operele lor o limbă bogată şi creând un stil la înălţimea ideilor lor înaintate, puse în slujba luptei pentru progres.

BDD-A10194 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:22 UTC)

Din pilda creaţiei artistice a marilor scriitori se inspiră limba şi stilul literaturii contemporane. Orice operă artistică reuşită valorifică moştenirea lingvistică şi stilistică a operelor clasice şi, inspirându-se din actualitate, duce cu un pas înainte evoluţia limbii şi a stilului literar. Realizările în acest domeniu interesează deopotrivă lingvistica, critica şi estetica literară.

★

Cum procedează deci un scriitor în prelucrarea artistică a materialului tematic şi lingvistic pentru a realiza o operă literară?

Analiza limbii şi a stilului unei opere trebuie să se orienteze după unele principii care călăuzesc pe scriitor în munca lui artistică. Trebuie avut în vedere şi faptul că limba şi stilul unei opere reflectă permanenta întrepătrundere dintre limba vorbită şi particularităţile limbii scriitorului, că această formă a limbii literare trebuie cercetată raportându-ne la nivelul vorbirii obişnuite şi că realizările originale pe acest tărâm trebuie privite în strictă dependenţă de conţinutul operei, care determină o formă sau alta a exprimării. Munca artistică literară se orientează aproximativ după principiile următoare: alegerea şi reţinerea unor elemente expresive optime, asocierea nouă în imagini originale, preferinţa pentru concret ca fiind mai expresiv, concentrarea elementelor expresive pentru a realiza o tonalitate afectivă cu mare putere sugestivă şi în sfârşit justificarea logică a introducerii unor elemente puţin obişnuite în limba literară, deci motivarea logică a abaterii dela forma obişnuită a exprimării literare. Aceste principii lucrează concomitent asupra materialului limbii.

Să ilustrăm printr'un exemplu concret aceste aspecte ale problemei limbii şi stilului operelor literare. În acest scop să luăm bucata «Domnu Trandafir» din Opere alese, volumul I, în care M. Sadoveanu povesteşte amintiri despre dascălul său de odinioară. Orice pasaj am reproduce ne va demonstra că atât vocabularul cât şi construcţiile gramaticale luate *în parte* se deosebesc prea puţin de materialul limbii literare obişnuite. Cuvântul izolat, fraza ruptă de context pot *să enunţe* ceva, dar ele nu au nici o semnificaţie sugestivă, nici un grăunte emotiv. În schimb cuvântul plasat la locul lui de un maestru ca M. Sadoveanu, fraza construită armonios cu imagini originale, imprimă povestirii un stil original:

«Mă gândeam la vremea când am cutreierat cu tine aceste locuri, când am mâncat ouă răscoapte sus, între ruini, când am băut, firitisindu-ne unul pe altul în singurătatea aceea, sticla cea cu vin armaş pe care ne-o dăruise părintele Visarion, şi când am cântat într'un amurg liniştit, într'o pulbere de aur:

Pe o stâncă neagră, într'un vechi castel,
Unde curge'n vale un râu mititel! . . . [1]

[1] M. Sadoveanu, Opere alese, v. I, E.S.P.L.A. 1952, p. 156.

BDD-A10194 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:22 UTC)

Pasajul nu conţine decât puţine particularităţi de vocabular, e lipsit de abateri dela normele gramaticale, şi totuşi el redă într'un stil propriu gândul autorului, amintirile lui din trecut. Intervenţia scriitorului e mai ales vizibilă *în organizarea gramaticală sintactică* a materialului lingvistic. Succesiunea de temporale urmăreşte conştient gradarea şi acumularea faptelor particulare care conţin un fragment de viaţă. Finalul pasajului reprodus demonstrează limpede legătura strânsă dintre idee, imagine, compoziţie, cuvânt. De asemenea, se poate vedea că scriitorul, pentru a exprima în scris fragmentul de amintire, a ales construcţia, succesiunea de imagini, ca să le asocieze într'o înlănţuire originală de episoade. Armonia prozei citate se încheie cu predominarea imaginilor concrete şi cu o concentrare maximă a elementelor expresive, încununată cu puternice rezonanţe din melodia versurilor lui Bolintineanu.

Arta stilistică e o problemă de organizare şi de potenţare expresivă a ideilor, a imaginilor, a cuvintelor în limitele clarităţii, ale preciziei şi ale noutăţii exprimării. Acestea sunt calităţi ale *stilului* literar, dar ele pornesc din faptele de *limbă* din lexic şi in gramatică. Alecu Russo notează pe bună dreptate: « Cred că cea mai înţeleaptă limbă este limba care agiută pe om a-şi tălmăci gândul într'un chip ca toţi ascultătorii să-l poată înţelege »[1].

Se ştie că lexicul şi sintaxa sunt părţile cele mai « maleabile » ale limbii, părţi des supuse prelucrării artistice a unui scriitor. Stilul literar foloseşte din plin resursele vaste ale vocabularului şi cadrul general al sintaxei pentru a imprima originalitate exprimării, o organizare nouă artistică materialului tematic şi expresiv. De aceea el se şi deosebeşte de stilul ştiinţific, gazetăresc etc. Precum un sculptor, un arhitect sau un pictor imprimă operei pecetea personalităţii sale, tot aşa scriitorul, prin limba şi stilul său, imprimă originalitate operei scrise, ca M. Sadoveanu în bucata amintită, când scrie:

« Îmi aduc aminte . . . Într'o seară ne strânseserăm la şcoală, la împletit panere. Şedeam în cerdac, în cerdac la Domnu, şi unul spunea o poveste. Era o linişte mare în împrejurimi în primăvara aceea, şi departe, spre Siret, se auzea, abia se auzea un cântec de fluier. Umbrele înserării ne învăluiră, povestitorul tăcu, şi noi rămaserăm fără vorbe, cu Domnu în mijlocul nostru, ascultând adierea depărtată a cavalului »[2].

Spre deosebire de pasajul anterior, care exprima o desfăşurare gradată de evenimente succesive, redate printr'o amplă subordonare gramaticală, aici e concentrată tensiunea unui moment precis — o concomitenţă de aspecte care se întretaie din planuri diverse. Atmosfera, mediul, logica povestirii cer ca, potrivit scopului artistic, să figureze în text: *panere, cerdac, fluier* şi *caval, învăluiră, rămaserăm fără vorbe* (=muţi), *adiere depărtată, sară* (=seară), ca lexic;

[1] Alecu Russo, Opere alese, E.S.P.L.A., 1950 p. 56.
[2] M. Sadoveanu, op. cit., p. 159.

BDD-A10194 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:22 UTC)

apoi, de asemenea, construcţii ca: *şedeam în cerdac...*; *spre Siret se auzea, abia se auzea un cântec de fluier*; precum şi acumularea finală de coordonate: *umbrele înserării ne învăluiră, povestitorul tăcu, şi noi rămaserăm fără vorbe.* Aici vocabularul e folosit pentru a sugera *mediul concret, cadrul fizic.* Pe când dincolo, în celălalt pasaj citat, stilul ne sugera *atmosfera sufletească, afectivă.*

Comparând numai cele două pasaje reproduse, ne putem da seama îndată de efectele stilistice ale exprimării şi de legătura strânsă, indisolubilă, la un adevărat scriitor, între conţinut şi expresie, adică între idei şi imagini.

Particularităţile de vocabular pot fi întâlnite adesea în stilul celor mai mari scriitori, pentrucă pot exprima ideile mai sugestiv şi mai original decât termenul comun folosit în vorbire. În această bucată, *a se firitisi, vin armaş, epistolă, haradaică, coarne lucii, bouleni, zvoană, a cerca, piroteală, dăscăli,* alături de neologismele *administraţie, sentimental, exclamaţie etc.,* intră în asocieri noi şi originale pentru a alcătui imagini proaspete, plastice, atât de caracteristice stilului poetic al lui Sadoveanu. Iată câteva imagini: *han care răsufla aburi de mâncări felurite*; *am cântat într'un amurg liniştit, într'o pulbere de aur*; *nouraşii de praf luminoşi*; *împărăţia uitării*; *eroii altor vremuri în cununile lor de neguri*; *vifor de nemulţumiri*; *lumina albă a câmpiei.*

Intervenţia scriitorului se face simţită în această alegere, asociere şi concentrare a elementelor expresive în stilul operei sale.

Stilul unei compoziţii, care se poate înfăţişa în foarte multe variante, e determinat de munca artistică, de inspiraţia poetică şi de experienţa mereu îmbogăţită a scriitorului. De aceea istoria literară cunoaşte variante numeroase la poeziile lui Eminescu şi la opera clasică a multor altor scriitori. Căutarea celor mai poetice formule duce la soluţii stilistice neaşteptate, pentrucă scriitorul e creator în măsura în care poate construi ori reconstrui un fragment din dinamica vieţii, valabil şi sugestiv. Ne amintim bunăoară că *luna* la Bolintineanu e « *ca un glob de aur* », la Eminescu ea e « *vatră de jăratic* », la Coşbuc « *gânditoare ca o frunte de poet* », fiecare o imagine nouă şi interesantă, valabilă poetic în context.

Tot ceea ce constituie o abatere dela formele obişnuite ale vorbirii de fiecare zi, expresia care concentrează în sine un conţinut afectiv, trebuie însă rezolvat pe baza normelor generale ale limbii vii. Stilul poate fi nou, limba poate conţine elemente neobişnuite numai în cadrul general al unui vocabular cunoscut şi al gramaticii existente, just aplicată.

★

Din cele reproduse mai sus putem vedea că scriitorul rareori poate fi inventiv în termeni, dar poate folosi în chip original resursele limbii şi fondul activ şi pasiv al vocabularului, care permite aproape orice fel de combinaţii stilistice pentr[illegible]

BDD-A10194 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:22 UTC)

Puşkin a formulat lapidar acest adevăr: «*Limba e nesecată în îmbinarea cuvintelor*». Stilul unei opere se conturează prin aceste îmbinări care dau o nouă structură, o nouă înfăţişare poetică comunicării scriitorului. Spre interiorul şi structura acestei compoziţii trebuie să meargă orice analiză a limbii şi stilului. Numai aşa vom putea interpreta just conexiunea strânsă între gândirea, stilul şi limba scriitorului.

Dragostea faţă de peisajul încântător al patriei şi faţă de omul simplu, muncitor anonim, cinstit şi dârz, de o unică frumuseţe morală, e transpusă de M. Sadoveanu într'o limbă şi într'un stil perfect adaptat stării sufleteşti, comunicată cititorului astfel:

« La spate aveam, departe, munţii în ceaţă; înainte se desfăşurau dealuri păduroase; şi mă simţeam, cu toată tovărăşia gălăgioasă, uşor şi vesel ca în cea dintâi tinereţă. Prin nouraşii de praf luminos care ne urmăreau în vârtejuri, priveam ogoarele verzi, satele liniştite cu biserici albe, sclipirile depărtate ale apelor . . . Din când în când ne întâlneam cu băieţandri care-şi păşteau în şanţuri boulenii albi cu coarnele lucii. Ne urmăreau cu priviri liniştite până departe, şi rămâneau în urmă, tot mai în urmă. Şi parcă îmi venea să mă opresc, să-i întreb, să le spun o vorbă bună. Erau chipuri pe care le mai văzusem, pe care le uitasem de când m'am înstrăinat, şi pe care le regăseam aceleaşi în liniştea şi seninătatea lor »[1].

În limitele gramaticii şi ale vocabularului obişnuit, stilul acesta se distinge prin puterea evocării, prin precizia conturului unui peisaj, prin simplitatea şi claritatea compoziţiei. Metafora, repetiţia, acumularea amănuntelor, atributele lor — organizarea întregului material lexical într'un ansamblu estetic — ne fac să recunoaştem îndată arta literară, specifică a autorului.

Analiza limbii şi a stilului, descompunând un întreg armonios închegat în elementele sale componente, trebuie să vadă nu numai particularităţi de limbă raportate la norma limbii comune, ci şi factura ansamblului în care scriitorul, ca în pasajul citat, generalizează un procedeu creator, sintetizează cele mai bune elemente expresive ale limbii vorbite. Semnificaţia stilistică a acestor elemente se conturează în rezonanţa ritmată a frazei.

Analiza limbii şi a stilului înseamnă un proces selectiv în două direcţii: *descompunerea* părţilor, pe de o parte, şi *reconstituirea* întregului prin subliniera valorii amănuntelor, pe de altă parte. Când vorbim de *stil*, ne gândim la raportarea continuă a imaginii la intenţia şi la planul lucrării. Când vorbim de *limbă*, înţelegem un proces de *disociere* a elementelor lexicale şi gramaticale pentru a remarca particularitatea lor în raport cu vorbirea obişnuită. Pe de altă parte, nu putem neglija faptul că legătura indisolubilă între cuvânt-imagine şi idee-sentiment este factorul de unitate şi de sinteză a elementelor lingvis-

[1] M. Sadoveanu, op. cit., p. 157.

BDD-A10194 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:22 UTC)

tice în construcţia artistică a stilului literar. *Disociere* şi *integrare* — iată sensul analizei limbii şi stilului unei opere literare.

★

În concluzie: privind în de aproape munca aceasta de prelucrare a limbii, a tezaurului ei lexical şi a capacităţii sale expresive, putem reţine unele particularităţi de limbă — de lexic, de construcţii gramaticale — strâns legate de desfăşurarea ideilor şi de nevoia de a sugera atmosfera mediului, peisajul ori caracterul personajelor. În acest scop scriitorul aplică principiile amintite, caracteristice prelucrării artistice a limbii vorbite: alegerea, asocierea nouă, preferinţa pentru termenii concreţi, justificarea prezenţei elementelor neobişnuite în literatură (arhaisme, regionalisme etc.) şi — ca sinteză stilistică — el realizează *concentrarea elementelor expresive* pentru a făuri o *tonalitate afectivă* originală. Din îmbinarea măiestrită a numeroaselor nuanţe expresive într'un tot unitar, bine închegat, rezultă stilul operei, care reflectă, în chip cu totul particular, la fel de bine, gândirea şi preocupările autorului, cât şi posibilitatea lui de a folosi just limba, cu toată gama varietăţilor de lexic, cu toată bogăţia construcţiilor gramaticale puse în slujba artei cuvântului scris. În măsura în care un scriitor arată pricepere, grijă, artă în mânuirea limbii, înţelegând-o pe aceasta în chip just ca « un instrument de luptă şi de desvoltare », în acea măsură munca lui se integrează realizărilor de seamă ale literaturii şi aportul lui poate fi considerat, fără îndoială, drept un factor de progres al limbii şi al culturii noastre.

BDD-A10194 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:22 UTC)